

Uudistettu laki sukupuolen vahvistamisesta. Muutokset ja mahdollisuudet.

Eszter Gazdag

Opinnäytetyö, AMK

Marraskuu 2024

Liiketalouden tutkinto-ohjelma

Gazdag, Eszter

Uudistettu laki sukupuolen vahvistamisesta. Muutokset ja mahdollisuudet.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Marraskuu 2024, 29 sivua

Liiketalouden tutkinto-ohjelma. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta koki muutoksen vuonna 2023, kun lakiuudistus astui voimaan. Lakiuudistus oli tarpeellinen, sillä aikaisempi laki ei huomionnut riittävästi henkilöiden itsemääräämisoikeutta sekä siinä ilmeni syrjimisestä tunnuspiirteitä. Aikaisemmin laki oli myös ristiriidassa perusoikeuksien sekä kansainvälisten ihmisoikeuksien kanssa. Lakiuudistuksen tavoitteena oli parantaa sukupuolivähemmistöjen asemaa sekä huomioida paremmin yksilöiden itsemääräämisoikeutta. Lakiuudistuksessa pääpaino oli sukupuolen vahvistamisen prosessin helpottamisessa, lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen poistaminen sekä vanhemmuusnimikkeen muuttaminen.

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mikä lakiuudistuksen myötä muuttui. Tutkimus toteutettiin oikeusdogmaattisena eli lainopillisena tutkimuksena. Tutkimuksessa määriteltiin termi sukupuoli eri näkökulmista, jotka olivat juridinen, biologinen sekä sosiaalinen. Lisäksi tutkimus jäsenteli lakiuudistuksen tuomat muutokset sekä lisäksi tutkimuksessa analysoitiin sekä hallituksen esitystä että oikeustapausta. Teoreettiseen viitekehikseen aineisto kerättiin tutkimuskirjallisuudesta sekä -artikkeleista. Tutkimuksen aineisto koottiin ajantasaisen lainsäädännön, oikeuskirjallisuuden ja hallituksen esityksen avulla. Oikeustapausta analysoitiin oikeuden eri tulkintaperiaattein.

Tutkimus osoitti, että lakiuudistus oli merkittävä askel kohti tasa-arvoisempaa ja itsemääräämisoikeutta kunnioittavaa lainsäädäntöä ja yhteiskuntaa. Lakiuudistus vähensi ihmisten oikeuksien rajoitusta, kunnioitti enemmän ihmisarvoa sekä mahdollisti tunnustamaan paremmin sukupuoli-identiteetin moninaisuutta. Uudistuksen myötä laki oli myös linjassa kansainvälisten ihmisoikeusnormien kanssa.

Tutkimuksen perusteella sukupuolivähemmistöt olisi uudistuksen myötä mahdollista huomioida paremmin, mahdollisuus ilmaista itseään ja omaa sukupuoltaan lisääntyisi sekä itsemääräämisoikeus vahvistuisi. Tutkimuksen johtopäätöksenä oli mahdollista todeta, että uudistus tällaisenaan ei poista sukupuolivähemmistöjen syrjintää eikä eriarvoista kohtelua. Tutkimus osoitti sen, että näiden ongelmien korjaamiseksi tarvitaan pitkäjänteistä yhteiskunnallista prosessia, jossa tarpeet ja asenteet muuttuvat.

Avainsanat (asiasanat)

Sukupuoli, juridinen sukupuoli, sukupuolen vahvistaminen, translaki, lakiuudistus.

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

-

Gazdag, Eszter

Renewed Law on Confirmation of Gender. Changes and Opportunities.

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, November 2024, 29 pages.

Degree Programme in Business Administration. Bachelor's thesis

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The Act on the Legal Recognition of the Gender of Transsexuals underwent a significant amendment in 2023 with the implementation of a legislative reform. This reform was necessary because the previous law failed to adequately respect individuals' right to self-determination and included discriminatory elements. Furthermore, the earlier legislation conflicted with fundamental rights and international human rights standards. The primary goal of the reform was to improve the status of gender minorities and respect better individuals' right to self-determination. The main focus of the reform was on simplifying the process of gender recognition, removing the requirement of infertility, and changing parental titles.

The aim of this study was to examine the changes brought by the legislative reform. The research was conducted as a legal-dogmatic study. The term "gender" was defined from different perspectives, including legal, biological, and social viewpoints. Additionally, the study outlined the changes introduced by the legislative reform and analyzed both the government proposal and a relevant legal case. The theoretical framework was developed using research literature and articles. The study material consisted of current legislation, legal literature, and the government's proposal. The legal case was analyzed using various principles of legal interpretation.

The study demonstrated that the legislative reform was a significant step towards more equitable and self-determination-respecting legislation and society. The reform reduced restrictions on people's rights, honored human dignity to a greater extent, and enabled better recognition of the diversity of gender identities. As a result of the reform, the law was also aligned with international human rights standards.

Based on the study, it was possible to conclude that the reform allowed for better consideration of gender minorities, increased the possibility for individuals to express themselves and their gender, and strengthened self-determination. However, the study concluded that the reform alone does not eliminate discrimination and unequal treatment of gender minorities. The study indicated that addressing these issues requires a long-term societal process in which needs and attitudes change.

Keywords/tags (subjects)

Sex, gender, legal gender, gender affirmation, transgender law, legal reform.

Miscellaneous (Confidential information)

-

Sisältö

1	Johdanto	5
2	Tutkimusasetelma	5
3	Sukupuoli terminä	11
4	Hallituksen esitys lakiuudistukselle	13
5	Laki (transseksuaalin) sukupuolen vahvistamisesta	15
6	Oikeustapaus.....	17
7	Tutkimustulokset.....	19
8	Luotettavuus ja eettisyys	21
9	Pohdinta.....	23
	Lähteet	26

1 Johdanto

Jo pidemmän aikaa Suomessa sekä maailmalla tapetilla ja kritiikin kohteena on ollut sukupuolen juridisen vahvistamisen prosessi. Vaikuttaessaan useiden ihmisten elämään, se on myös merkittävä oikeudellinen ja yhteiskunnallinen prosessi. Tämä prosessi sai osakseen merkittävän muutoksen vuonna 2023, kun voimaan astui uudistettu laki sukupuolen vahvistamisesta. Muutokset koskevat menettelyjä ja ehtoja vaikuttaen sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin ja hyvinvointiin. Tässä opinnäytetyössä tutkitaan tarkemmin mitä muutoksia lakiuudistus toi mukanaan ja mitkä asiat säilyivät ennallaan.

Uudistetun lain myötä sukupuolen vahvistaminen on itsemääräämisoikeus eikä tämän vuoksi enää tarvitse tehdä lääketieteellisiä tutkimuksia, toimenpiteitä tai diagnooseja. Ennen lakiuudistusta sukupuolen juridiseen vahvistamiseen vaadittiin Suomessa steriloinnista tai lisääntymiskyvyttömyyttä. Aikaisemmat vaatimukset herättivät kritiikkiä sekä kansalaisjärjestöissä että kansainvälisissä ihmisoikeuselimissä, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. (Laajapuro 2022).

Uudistetun lain myötä pyritään sukupuolivähemmistöjen aseman parantamiseen ja ihmisoikeuksien parempaan toteutumiseen. Uudistetun lain myötä edellytykset sukupuolen juridiselle vahvistamiselle yksinkertaistuvat ja vahvistusprosessi nopeutuu. Prosessi on uuden lain myötä selkeämpi ja nopeampi eikä sukupuolen juridinen vahvistaminen vie useita vuosia, niin kuin aikaisemmin. (Sukupuolen juridinen vahvistaminen 2023).

Tämän opinnäytetyön tuotos on oikeusdogmaattinen tutkimus uudistetusta sukupuolen vahvistamisen laista. Tutkimuksessa selvitetään miten juridiset käytännöt ovat muuttuneet ja mitkä tekijät ovat pysyneet ennallaan. Tutkimuksessa käsitellään myös termiä sukupuoli ja miten termi määritetään eri näkökulmista. Tuotoksen tutkimuskysymysten myötä syntyy kattava kuva siitä, mitä uudistus todellisuudessa tarkoittaa.

2 Tutkimusasetelma

Oikeusdogmaattinen tutkimus, eli lainopillinen tutkimus, on oikeustieteessä käytettyjä yleisimpiä tutkimusmenetelmiä. Tutkimuksissa painotetaan voimassa olevan lainsäädännön sisällön selvi-

tystä, systematisointia ja tulkintaa. Oikeusdogmaattinen tutkimus on käytännön apuväline, tarjoten suosituksia tulkintaan ja soveltamiseen. (Tolonen 2010.) Oikeusdogmaattinen tutkimus on luonteeltaan normatiivinen esittämällä perusteltuja tulkintoja siitä, miten lakia tulisi soveltaa voimassa olevan oikeuden kuvailemisen ohella (Husa 2013, 33). Keskeinen piirre oikeusdogmaattisissa tutkimuksissa on oikeuslähdeoppiin perustuva luonne. Tutkimuksessa nojataan voimassa oleviin oikeuslähteisiin ja niiden perusteella tehtyihin tulkintoihin. (Virolainen & Martikainen 2010).

Tutkimalla lakiuudistusta tuodaan ymmärrystä siihen, millä tavoin muutokset vaikuttavat eri yhteiskuntaryhmiin sekä yhteiskuntaan laajemmin (Hellsten 2016, 59). Lakiuudistuksen tutkiminen hyödyttää myös kansalaisia, sillä se voi auttaa ymmärtämään, miten uudistus vaikuttaa kansalaisten oikeuksiin ja velvollisuuksiin, se lisää tietoisuutta ja osallistumismahdollisuuksia yhteiskunnallisissa asioissa sekä tarjoaa tietoa siitä, miten sitä voi hyödyntää omien oikeuksien suojelemisessa. (Kuula 2015).

Lakiuudistuksen tutkiminen on hyödyllistä myös oikeusjärjestelmän toimivuuden, lainkäytön ennakoitavuuden sekä oikeusvarmuuden takaamiseksi. Tutkimuksen avulla luodaan ymmärrystä siihen, mitkä uudistuksen todelliset vaikutukset ovat olleet ja miten, tai onko, niissä onnistuttu tavoitteisiin peilaten. Tutkimuksen myötä voidaan havaita ongelmakohtia, jotka ovat jääneet huomaamatta lainvalmisteluvaiheessa. Demokraattisesta näkökulmasta tutkimuksen avulla pystytään arvioimaan, onko laki yhteiskunnan arvojen ja oikeudenmukaisuuden periaatteiden mukainen. Tutkimus lisää itsessään lainkäytön avoimuutta sekä läpinäkyvyyttä. (Määttä & Paso 2019, 4.)

Tässä opinnäyteyössä keskisimmät käsitteet ovat sukupuoli, juridinen sukupuoli, sukupuolen vahvistaminen ja itsemääräämisoikeus. Keskeisten käsitteiden avulla luodaan perusta analysoinnille ja ymmärtämiselle, kun tarkastellaan lain mukana tuomia muutoksia ja asioita, jotka pysyvät ennallaan. Nämä käsitteet nousevat keskeisiksi, sillä koko laki nojautuu sukupuoleen, juridiseen sukupuoleen sekä sen vahvistamiseen. Lakiuudistuksen myötä itsemääräämisoikeus on myös keskeinen käsite.

Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimustehtävät

Tutkimuksen tavoitteena on määrittää, minkä vuoksi laki transeksuaalin sukupuolen vahvistamisesta oli tarpeellista ja ajankohtaista uudistaa. Määrittäminen on tarkoitus kirjoittaa sellaiseen muotoon,

että henkilö, jolla ei ole aikaisempaa juridista osaamista, ymmärtäisi lakiuudistuksen tuomat muutokset sekä vaikutukset.

Translaki vaadittiin muutettavaksi pikaisesti, sillä se riiteli Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen kanssa (Apulaisoikeusasiamies vaatii translain pikaista muuttamista – lainsäädännön nykytila on vastoin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja 2018). Translaki sai myös huomautuksia sekä moitteita niin Euroopan neuvostolta kuin ihmisoikeusjärjestöiltäkin (Piirainen 2022). Yhtenä tavoitteena on myös minun oman ammatillisen osaamiseni lisääminen oikeusdogmaattisesta näkökulmasta, jotta työelämän osaamistaidot karttuvat. Lisäksi ammatillisen osaamisen lisääminen hyödyttää mahdollisten jatko-opintojen suhteen. Oikeusdogmaattisen tutkimuksen avulla kehitetään syvällistä analyysiä ja kriittistä ajattelua sekä kykyä tulkita ja arvioida erilaisia oikeudellisia kysymyksiä (Smith 2015). Oikeusdogmaattista tutkimusta tehdessä lähdekriittisyyden arviointi kehittyy sekä kyky laajaan tiedonkeruuseen parantuu (Baht 2020).

Lakiuudistukseen liittyvät tutkimus- ja kehittämisiongelmat liittyvät erityisesti siihen, miten lakiuudistukset vaikuttavat oikeudellisiin ratkaisuihin sekä päätöksiin. Keskeisimpiä tutkimus- ja kehittämisiongelmia liittyen lakiuudistuksiin ovat lisäksi oikeusvarmuus ja lakiuudistukset ennakoitavuus, lakiuudistuksen implementoinnin ongelmat, tulkintakäytännön yhtenäistäminen sekä normatiivisten tavoitteiden ja käytännön toteutuksen ristiriidat. (Määttä & Paso 2019, 91–92.)

Yksi merkittävimmistä ongelmista on uudistetun lain vaikuttavuuden arviointi. On hankala erottaa mitkä muutokset johtuvat uudistetusta laista ja mitkä muut tekijät ovat vaikuttaneet tuloksiin. Muita tekijöitä voivat olla esimerkiksi yhteiskunnalliset muutokset. (Hellsten 2016, 45.) Lakiuudistukseen liittyvät eettiset kysymykset koskevat sitä, miten uudistuksen vaikutusta on mahdollista arvioida eri väestöryhmiin. Tutkimuksessa arvioinnin ulkopuolelle ei saa jäädä mikään ryhmä eikä tulkinnat saa olla syrjiviä. (Kuula 2015). Näitä kysymyksiä tarkastelemalla on mahdollista parantaa lainsäädännön laatua ja sen käytännön soveltamista. Sen myötä oikeudellinen ratkaisutoiminta on myös oikeudenmukaisempaa sekä tehokkaampaa. (Määttä & Paso 2019, 16.)

Lakiuudistuksen tutkimisessa arvioidaan uudistuksen tavoitteiden saavuttamista. Onko uudistuksella lisätty tasa-arvoa, parannettu oikeusturvaa tai tehostettu oikeusprosessia. (Hellsten 2016, 42). Tutkimuksen avulla on mahdollista tunnistaa, miten uudistus vaikuttaa eri väestöryhmiin ja

miten se edistää oikeudenmukaisuutta (Kuula 2015). Tutkimuksen avulla on mahdollista osoittaa missä on onnistuttu ja missä on korjattavaa (Hellsten 2016, 60). Tutkimalla lakiuudistusta avoimesti, lisätään kansalaisten luottamusta oikeusjärjestelmään sekä päätöksentekoon (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023).

Tästä tutkimuksesta on hyötyä aiheesta kiinnostuneille opiskelijoille, työntekijöille, yrityksille sekä kansalaisille. Aihe on ajankohtainen eikä kyseistä lakiuudistusta ole aikaisemmin tutkittu. Tutkimuksella luodaan kattava käsitys siitä, mitä muutoksia ja mahdollisuuksia lakiuudistus pitää sisällään.

Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma, eli Agenda 2030, on vuonna 2015 YK:ssa sovittu kaikkien maailman maiden kestävän kehityksen työn ohjaajaksi. Agenda 2030 sisältää 17 tavoitetta, jotka ovat (1) ei köyhyyttä, (2) ei nälkää, (3) terveyttä ja hyvinvointia, (4) hyvä koulutus, (5) sukupuolten tasa-arvo, (6) puhdas vesi ja sanitaatio, (7) edullista ja puhdasta energiaa, (8) ihmisarvoista työtä ja talouskasvua, (9) kestävä teollisuutta, innovaatiota ja infrastruktuureja, (10) eriarvoisuuden vähentäminen, (11) kestävät kaupungit ja yhteisöt, (12) vastuullista kuluttamista, (13) ilmastotekoja, (14) vedenalainen elämä, (15) maanpäällinen elämä, (16) rauha, oikeudenmukaisuus ja hyvä hallinto sekä (17) yhteistyö ja kumppanuus. (Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030 n.d.) Uudistettu laki sukupuolen vahvistamisesta koskee Agenda 2030 tavoitteista terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, sukupuolten tasa-arvoa sekä eriarvoisuuden vähentämistä.

Kestävällä kehityksellä on neljä ulottuvuutta; sosiaalinen, ekologinen, kulttuurinen ja taloudellinen. Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa hyvinvoinnin edellytysten siirtymistä sukupolvelta seuraavalle. Sosiaalisen kestävyden tavoitteita ovat eriarvoisuuden vähentäminen yksilöiden hyvinvoinnissa ja osallisuudessa. Sosiaalisen kestävyden kehitykselle edellytyksenä on yhteiskunnan jäsenten yhdenvertaisuuden, tasa-arvon, perusoikeuksien ja elämän perusedellytysten toteutuminen. Yksi maailmanlaajuisista sosiaalisen kestävyden haasteista on sukupuolten epätasa-arvo. (Härmä & Nasib n.d.) Lakiuudistuksessa yhtenä tavoitteena on juuri sukupuolten epätasa-arvon vähentäminen sekä yhdenvertaisuuden toteuttaminen. Yksi merkittävimmistä uudistuksista laissa on lisääntymiskyvyttömyyden edellytyksen poistaminen.

Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymyksinä tässä tutkimuksessa toimivat ”Minkä vuoksi laki sukupuolen vahvistamisesta uudistettiin?”, ”Mitä muutoksia uudistuksen myötä lakiin on tullut?” sekä ”Miten määritellään termi sukupuoli eri näkökulmista?”.

Koska kyseessä on lakiuudistus, ei kyseisestä laista ole vielä tehty aikaisempaa tutkimusta. Tämän vuoksi on tärkeää vastata siihen, minkä vuoksi tämä lakiuudistus on ollut tarpeellista tehdä. Lain vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä loukkaa kriitikoiden mukaan ihmisten kehollista itsemääräämisoikeutta ja ihmisoikeuksia (Piirainen 2022). On tärkeää ymmärtää juurisyy sille, mikä on ajanut siihen tilanteeseen, että uudistus on ollut välttämätön ja ajankohtainen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lausunut, että lisääntymiskyvyttömyyden vaatiminen on ihmisoikeusloukkaus sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta vastustava (Apulaisoikeusasiamies vaatii translain pikaista muuttamista – lainsäädännön nykytila on vastoin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja 2018). Lakiuudistuksen myötä alkuperäinen laki pysyy osittain ennallaan, mutta lisäksi uudistus tuo mukanaan muutoksia. Lakiuudistuksesta on tärkeä huomata, mitkä asiat muuttuvat uudistuksen myötä. Koska kyseessä on laki, joka koskee sukupuolta, on tärkeää määrittää termi sukupuoli erilaisista näkökulmista, jotta tämä lisää ymmärrystä siihen, mille termin määrittämiselle laki perustuu.

Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi valikoitui oikeusdogmaattinen tutkimus, sillä tässä tutkimuksessa tulkitaan olemassa olevaa lainsäädäntöä. Toteutustapa on oikeusdogmaattinen tutkimus, sillä se on suosittu valinta oikeustieteen alan opinnäytetöissä. Tolosen (2010) mukaan tutkimusmenetelmällä pystytään keskittymään oikeuden tulkintaan, tarkastelemaan sen nykytilaa ja pohtimaan sen syvällisempää tarkoitusta. Oikeusdogmaattinen tutkimus on myös luotettava tutkimusmenetelmä, sillä se tutkii lainsäädäntöä ja tulosten raportointi on johdonmukaista, avointa ja läpinäkyvää. (Tolonen 2010.)

Oikeusdogmaattisella tutkimuksella pyritään tulkitsemaan kriittisesti voimassa olevaa lainsäädäntöä. Tutkimuksessa keskitytään kolmeen keskeiseen tehtävään: lain systematisointiin, lain tulkintaan sekä oikeusnormien soveltamiseen. (Aarnio 1989, 47–50.) Husan (2013) mukaan oikeusdogmaattinen tutkimus tarjoaa kattavan analyysin voimassa olevasta oikeudesta sekä antaa työkaluja

lain tulkintaan, ymmärtämiseen ja käytäntöön soveltamiseen (Husa 2013, 27). Aarnion (1989) mukaan oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa pyritään vastaamaan kysymykseen ”mitä voimassa oleva oikeus on?”. Oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa korostuu, että eri oikeuslähteet voivat olla ristiriidassa keskenään. Tutkijan tehtävänä onkin etsiä ratkaisu siihen vallitsevan oikeusjärjestelmän ja sen periaatteiden avulla. (Aarnio 1989, 47–50.)

Tässä opinnäytetyössä keskitytään lain tulkintaan. Smith (2015) kirjoittaa, että lakia tulkitsemalla saadaan ymmärrystä siitä, mitkä ovat uudistuksen taustalla olevat syyt ja tavoitteet. Lakiuudistuksen vertaus vanhaan lakiin auttaa luomaan käsityksen siitä, miksi muutoksia on tehty ja mitä muutoksilla pyritään saavuttamaan. (Smith 2015.)

Analyysi

Analyysillä on tarkoitus luoda aineisto, joka on tutkittavan ilmiön kannalta oleellinen ja se muodostaa täyteläisen ja perustellun tulkinnan tutkittavasta ilmiöstä. Analysointia ja menetelmän valitsemista varten tutkittavaa aihetta kohtaan tulee olla ymmärrystä ja riittävästi aineistoa, jonka pohjalta analyysi syntyy. Aineistoon tulee tutustua tarkkaan, jonka jälkeen on mahdollista rakentaa kattava analyysi, joka kuvailee, tulkitsee ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Analyysissä tavoitteena on avata lukijalle aineiston keskeinen sisältö eikä niinkään kirjoittaa aineiston pohjalta faktatietoa. Analyysin laatu on riippuvainen tutkijasta ja hänen ymmärryksestään tutkittavaa ilmiötä kohtaan. (Puusa & Juuti 2020, 140–143.)

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan lakia ja sen muutoksia kielellisen tulkinnan kautta. Kielellisessä tulkinnassa seurataan tarkkaan lain sanamuotoja (Aarnio 1989, 47–50). Sisällönanalyysi toimii toisena analyysitapana. Sisällönanalyysillä pystytään osoittamaan aineistossa esiintyvät erot ja yhtenäisyydet sekä tuoda esiin tekstin tarkoitus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 122). Tämä opinnäytetyö tutkii vanhan ja uuden lain muutoksia, jolloin keskitytään nimenomaan esiintyviin eroihin ja yhtenäisyyksiin sekä tarkastellaan tekstin tarkoitusta. Nämä huomioiden, ovat kielellinen tulkinta ja sisällönanalyysi sopivia analyysimenetelmiä tähän tutkimukseen.

Analyysin aineistona toimii oikeuskirjallisuus, tutkimuskirjallisuus, Suomen laki, oikeuden ratkaisu, hallituksen esitys sekä ajankohtaiset artikkelit.

3 Sukupuoli terminä

Sukupuoli on moninainen ja monitasoinen käsite. Se voidaan jaotella karkeasti juridiseen, biologiseen ja sosiaaliseen näkökulmaan. (Tasa-arvosanasto 2023.) Sukupuoli on yksi tapa luokitella ihmisiä ja juridinen määre. Sukupuoli on myös monille identiteetti, joka on ihmisen omaa sisäistä ymmärrystä omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Sukupuoli koostuu useista eri tekijöistä, joita ovat geenit, hormonit, kehitys, psykologia, fysiologia sekä sosiaaliset ja kulttuurilliset ominaisuudet. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021.)

Syntymässä määritetty sekä oma kokemus sukupuolesta voivat erota toisistaan. Tällaista tilannetta kutsutaan sukupuoliristiriidaksi. (Santalahti 2023.) Sukupuolen määrittäminen ei ole yksiselitteistä ja jakaminen vain kahteen sukupuoleen voi olla myös mahdotonta (Ristkari, Suni & Tyni 2018). Kromosomien perusteella jako kahteen sukupuoleen XX- ja XY-kromosomien mukaan on yleistä, mutta tässäkin voi olla poikkeavuuksia, kuten Klinefelter-oireyhtymässä, jossa syntymässä mieheksi määritellyllä onkin XXY-kromosomit. (Saha 2019.)

Ihmisen oma kokemus sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan tarkoittaa sukupuoli-identiteettiä. Kokemus siitä, mihin sukupuoleen kuuluu, voi erota siitä, mihin hänet on syntymässään määritetty. Sukupuolivähemmistöön lukeutuvat transihmiset, kuten trans- ja muunsukupuoliset, transvestiitit sekä intersukupuoliset henkilöt. (Santalahti 2023.)

Sukupuoli-identiteetin muodostuminen on prosessi, jonka osa-alueita ovat fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen. Prosessiin vaikuttavat myös fysiologiset ja geneettiset tekijät sekä hormonitoiminta. Yksittäisellä asialla ei voida määrittää ihmisen oman sukupuolensa kokemustaan. Jokaisella ihmisellä on oikeus määrittellä itse sukupuolensa sekä identiteettinsä, olla määrittelemättä sitä tai muuttaa aikaisempaa määritelmäänsä. (Santalahti 2023.)

Sukupuoli-identiteetti ja juridinen sukupuoli eroavat toisistaan siinä, että identiteetti on subjektiivinen ja henkilökohtainen kokemus, kun taas juridinen sukupuoli on hallinnollinen määritelmä ulkopuolelta. Ristiriitoja on mahdollista syntyä juridisesti ja yhteiskunnallisesti tilanteissa, joissa henkilön juridinen sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti eivät vastaa toisiaan.

Juridinen näkökulma

Aikaisemmin Suomessa juridisen sukupuolen määritteli laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002), mutta vuonna 2023 laki uudistettiin ja nyt juridisen sukupuolen määrittelee laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023). Juridisesta näkökulmasta Suomessa on tällä hetkellä kaksi sukupuolta, mies ja nainen (Tasa-arvosanasto 2023). Juridinen sukupuoli tarkoittaa sukupuolta, joka näkyy henkilötunnuksessa. Se määritetään vastasyntyneelle heti syntymän jälkeen ulkoisten sukuelinten perusteella. (Blomqvist, Grönroos, Korpela, Torvinen & Alanko 2020.) Digi- ja väestötietovirasto tekee päätöksen sukupuolen vahvistamisesta ja sen yhteydessä henkilötunnus muuttuu (Sukupuolen vahvistaminen n.d).

Biologinen näkökulma

Biologista sukupuolta terminä olisi hyvä käyttää ainoastaan silloin, kun puhutaan sukupuolesta lääketieteen tai biologian näkökulmasta, ettei tämä loukkaisi ketään (Komonen 2020). Biologinen sukupuoli ei tarkoita ainoastaan ulkoisia sukuelimiä, vaan siihen kuuluvat lisäksi kromosomit, geenit, epigeneettiset vaikutteet sekä lapsen myöhemmässä kehitysvaiheessa havaittavat muut tekijät (Tasa-arvosanasto 2023; Blomqvist ym. 2020).

Sukupuoli perustuu biologisesta näkökulmasta lisääntymiskykyyn ja on selkeämmin ymmärrettävissä, kun sitä tarkastellaan kyseisestä näkökulmasta. Sukupuolen yksinomaiseen määrittämiseen eivät riitä ainoastaan XX ja XY kromosomit tai anatomiset erot vaikkakin usein biologinen sukupuoli yhdistetään pelkästään näihin. Selkeyttä lisää myös, kun biologinen sukupuoli erotetaan sosiaalisista ja kulttuurillisista käsityksistä, joita yhteiskunta on lisännyt siihen. Biologisen sukupuolen on tarkoitus kuvata luonnollista vaihtelua eikä määrittellä yhteiskunnan suhtautumista termiin. (Komonen 2020.)

Biologinen sukupuoli on merkitsevässä roolissa lääketieteessä, sillä naisen ja miehen sairauksien hoidot eroavat toisistaan. Biologisen sukupuolen määrittäminen on tärkeää myös lapsen kehityksen seurannan vuoksi. (Sukupuoli-identiteetin erilaiset ilmentymät n.d.) Biologinen moninaisuus, esimerkiksi intersukupuolisuus, ei tarkoita uutta sukupuolta, vaan se on osa sukupuolten välistä vaihtelua (Komonen 2020).

Sosiaalinen näkökulma

Sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu, sukupuoliroolit, sukupuolinormit ja käyttäytymisnormit muovaavat käsitystä sosiaalisesta sukupuolesta. Sosiaalinen sukupuoli on kokemus sukupuolesta, joka on rakentunut ympäristön ja kulttuurin luomista sosiaalisista vaikutuksista. (Gender and health n.d.) Sosiaalisesta näkökulmasta sukupuoli tarkoittaa sitä, miten henkilön sukupuoli ilmenee muille ihmisille ja miten he tulkitsevat sen. Sukupuoli voi olla naisen tai miehen sijaan jotain niiden kahden väliltä, jotain täysin muuta tai sukupuolta ei välttämättä ole ollenkaan. (Blomqvist ym. 2020.)

Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ovat englannin kielessä helpommin erotettavissa toisistaan, kun ”sex” viittaa biologiseen sukupuoleen ja ”gender” sosiaaliseen sukupuoleen. Vaikka ne kuvaavatkin eri käsitystä sukupuolesta, niitä ei tulisi asettaa vastakkain (Sosiaalinen sukupuoli 2021), sillä sosiaalisesti rakentunut sukupuoli on riippuvainen biologisesta sukupuolesta (Komonen 2020).

4 Hallituksen esitys lakiuudistukselle

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (189/2022) on Suomessa merkittävä lainsäädäntö uudistus, jossa keskeisessä roolissa ovat sukupuolen vahvistaminen, lisääntymiskyvyttömyyden vaatimuksen poistaminen, hakemusmenettely sekä vanhemmuusnimikkeen muuttaminen. (HE 189/2022).

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta oli tarpeellista uudistaa, sillä Suomen valtio sai useita huomautuksia ihmisoikeusjärjestöiltä sekä EU:lta siitä, että nykyinen laki ei ole linjassa Euroopan ihmisoikeussopimusten kanssa (Marttinen 2021). Lain vaatimukset, kuten lisääntymiskyvyttömyydestä sekä psykiatrisesta arvioinnista, asettivat transihmiset eriarvoiseen asemaan sekä syrji heitä (Trans- ja ihmisoikeusjärjestöt: Translaki on ihmisoikeuskysymys, ei omantunnon asia 2023).

Lakiuudistus nousi tarpeelliseksi, kun tunnistettiin, ettei vanha laki kunnioittanut yksilöiden itsemääräämisoikeutta riittävästi sekä se täytti syrjinnän tunnusmerkistön. Yksi näistä oli lisääntymiskyvyttömyyden vaatimus ehdoksi sukupuolen vahvistamiseksi. Uudistuksessa yhdessä ohjaavassa osassa toimivat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä perustuslaki. Uudistuksen tarkoitus on

parantaa sukupuolivähemmistöille kuuluvia oikeuksia sekä poistamaan tarpeettomat ehdot sukupuolen vahvistamiselle, kuten lääketieteelliset tutkimukset. (HE 189/2022.)

Yksi suurimmista muutoksista uudistuksessa oli lääketieteellisten toimenpiteiden ja sukupuolen vahvistamisen erottaminen toisistaan. Uudistuksen myötä sukupuolen vahvistamiseksi riittää haki-
jan oma ilmoitus sukupuolikokemuksestaan ja eikä sterilisaatiopakkoa ole. Muutoksen kokee myös vanhemmuusnimikkeen muuttaminen, joka on uudistuksen myötä mahdollista muuttaa vastamaan vahvistettua sukupuolta. (HE 189/2022.)

Uudistuksen läpivienti aloitettiin virallisesti vuonna 2020 valmisteluryhmän raportin esityksellä. Lakiuudistuksen läpivienti kesti useamman vuoden. Vuoden 2021 uudistuksen läpivienti jatkui sosiaali- ja terveysministeriön asettamassa työryhmässä, jonka jälkeen hallituksen esitys annettiin syyskuussa 2022. Laki hyväksyttiin eduskunnan toimesta helmikuussa 2023. Muutokset astuivat voimaan huhtikuussa 2023. (HE 189/2022.)

Sukupuolivähemmistöjen aseman sekä henkilöiden itsemääräämisoikeuden parantaminen ovat tavoitteita, joihin lakiuudistuksella pyrittiin. Uudistuksen myötä sukupuolivähemmistöjen syrjinnän oletetaan vähentyvän ja yksityisyyden oikeuden lisääntyvän. Lakiuudistuksen vaikutukset perhe- ja vanhemmuusnimikkeisiin pyrkivät turvaamaan oikeudellisen yhdenvertaisuuden lasten näkökulmasta. (HE 189/2022.)

Hallituksen esitys koskee muutoksia, jotka koskettavat sukupuolen oikeudellista vahvistamista. Sukupuolten tasa-arvosta ja syrjinnän kiellosta on säädetty useassa eri laissa. Suomen perustuslaissa jokainen ihminen on yhdenvertainen lain edessä eikä ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen perusteella. Sukupuolten tasa-arvoa tulee myös edistää yhteiskunnallisessa toiminnassa. (PL 731/1999, 6§.) Yhdenvertaisuuslain tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta sekä edistää tasa-arvoa (YVL 1325/2014, 1§). Tasa-arvolilla pyritään estämään sukupuoleen perustuvaa syrjintää sekä edistämään tasa-arvoa (Tasa-arvolaki 609/1986, 1§). Hallituksen esitys on linjassa edellä mainittujen lakien kanssa edistäen yhdenvertaisuutta, vähentämällä syrjintää sekä parantamalla sukupuolivähemmistöjen asemaa ja oikeuksia yhteiskunnassa.

5 Laki (transseksuaalin) sukupuolen vahvistamisesta

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) uudistui vuonna 2023 muuttaen nimekseen laki sukupuolen vahvistamisesta (295/2023). Yksi huomattavin uudistus laissa onkin transseksuaali-termin pois jättäminen nimestä. Lakiuudistuksessa tavoitteena oli itsemääräämisoikeuden vahvistaminen erottamalla sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen ja lääketieteelliset tutkimukset ja hoidot toisistaan (HE 189/2022.)

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) vaati, että henkilön tulisi olla täysi-ikäinen, Suomen kansalainen tai Suomessa asuva juridisen sukupuolen vahvistamiseksi. Laissa oli myös määritetty, että sukupuolta vahvistaessa henkilö ei saa olla rekisteröidyssä parisuhteessa sekä hänen oli pystyttävä todistamaan lisääntymiskyvyttömyytensä. (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002, 1 §.)

Soveltamisala ja tarkoitus

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta oli kohdistettu erityisesti transsukupuolisia henkilöitä kohtaan. Mikäli henkilö koki kuuluvansa muuhun sukupuoleen, kuin mikä hänelle oli juridisesti syntymässä määritetty, oli tämän lain (563/2002) nojalla sukupuolen juridinen vahvistaminen mahdollista. (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002, 1§.) Uudistetun lain (295/2023) myötä laki koskee kaikkia, jotka haluavat muuttaa juridista sukupuoltaan. Uudistuksen avulla pyritään korostamaan ihmisen itsemääräämisoikeutta. Uudistetun lain myötä ei vaadita transsukupuolisuutta tai lääketieteellistä perustelua ja vahvistamisprosessi helpottuu. (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 1§.)

Vaatimukset vahvistamiselle

Aikaisemmin laki (563/2002) määritti vahvistamiselle edellytykset, jotka olivat: täysi-ikäisyys, Suomen kansalaisuus tai Suomessa asuminen, henkilö ei saanut olla avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa sekä lisäksi oli esitettävä lääketieteellinen selvitys siitä, että henkilö kokee pysyvästi kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen tai että hän elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa. Lisäksi laki vaati, että henkilö on steriloitu tai muuten lisääntymiskyvytön. (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002, 1§.)

Suomi oli ainoa Pohjoismaa, joka vaati pakkosteriloinnin ja tämän katsottiin loukkaavan ihmisoikeuksia ja kehon koskemattomuutta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan (Grünn 2017). Lakiuudistuksen myötä sterilisaatiovaatimus poistui eikä lääketieteellistä selvitystä tarvita enää. Uuden lain (295/2023) myötä vahvistaminen perustuu henkilön omaan ilmoitukseen, eikä avioliitto tai rekisteröity parisuhde vaikuta enää prosessiin. Vaatimuksena kuitenkin edelleen pysyvät täysi-ikäisyys, Suomen kansalaisuus tai Suomessa asuminen. (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 1§.)

Uudistettu laki vaatii edelleen täysi-ikäisyyttä sukupuolen juridiseen vahvistamiseen. Uuden lain (295/2023) hyväksymisen yhteydessä, eduskunta edellytti, että valtioneuvosto jatkaa arviointia ja säädösvalmistelua alaikäisten oikeuksien toteutumisen osalta. Suomi on tällä hetkellä ainut Pohjoismaa, joka vaatii välttämätöntä 18 vuoden ikää sukupuolen vahvistamiselle. (Alaikäisten sukupuolen juridinen vahvistaminen 2024.)

Oikeusvaikutukset

Vahvistamisen jälkeen henkilön vahvistettua sukupuolta on pidettävä tosiasiallisena sukupuolena muuta lain säädäntöä sovellettaessa (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002, 5§; Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 3§). Oikeusvaikutukset tämän osalta pysyvät lakiuudistuksesta huolimatta ennallaan. Lakiuudistuksen myötä kuitenkin tarkennettiin raskaana olevien, imettävien ja synnyttävien naisten sekä hedelmöityshoitoja saavien asemaa ja sukupuolen määrittystä (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 3§). Uudistuksen myötä laki (295/2023) sai tarkennusta oikeusvaikutuksista vanhemmuuteen vanhemmuuslain (775/2022) soveltamisen selvittämisiksi sekä vanhemmuusnimikkeen muuttamiseen.

Aikaisemmin sukupuolen vahvistamisen yhteydessä avioliitto muuttui automaattisesti rekisteröidyksi parisuhteeksi ja rekisteröity parisuhde avioliitoksi (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002, 2§). Lakiuudistuksen myötä sukupuolen vahvistamisella ei ole enää vaikutuksia avioliittoon tai rekisteröityyn parisuhteeseen (Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 2§).

Muutoksia ei ole tullut ulkomaisen päätöksen tunnustamisessa (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002, 7§; Laki sukupuolen vahvistamisesta 295/2023, 6§).

6 Oikeustapaus

Vuoden 2024 loppuun mennessä Suomessa on ollut ainoastaan yksi oikeuden ratkaisu, joka on liittynyt lakiin sukupuolen vahvistamisesta. Tämä oikeustapaus on Itä-Suomen hallinto-oikeuden ratkaisu vuodelta 2023 liittyen asevelvollisuuteen. Koska Suomessa ei ole julkaistu tähän lakiin liittyen enempää oikeustapauksia, on tämä ainut oikeustapaus, jotka tässä opinnäytetyössä tutkitaan

Vuonna 2023 Itä-Suomen hallinto-oikeus ratkaisi tapauksen (2488/2023), jossa valittaja oli tehnyt hakemuksen asevelvollisuuden vapautuksesta ja reservistä poistosta sen jälkeen, kun hän oli korjannut sukupuolensa miehestä naiseksi. Perustelut asevelvollisuuden lakkauttamiselle oli, että hän halusi tulla kohdelluksi juridisesti naisena. Asevelvollisuus oli suoritettu miehenä, ennen sukupuolen korjausta. Hakemus hylättiin Puolustusvoimien aluetoimiston toimesta, sillä he katsoivat, että lainsäädäntö ei mahdollistanut asevelvollisuuden lakkauttamista, mikäli asevelvollisuus olisi suoritettu miehenä. (Itä-Suomen HAO 2488/2023.)

Hylkäyspäätös perustui Maavoimien esikunnan ja Pääesikunnan oikeudellisen osaston antamiin ohjeisiin. Hallinto-oikeus katsoi, että päätös oli ristiriidassa sukupuolen vahvistamisesta annetun lain ja tasa-arvolain kanssa ja näin ollen kumosi Puolustusvoimien aluetoimiston päätöksen. Päätöksellä katsottiin olevan sukupuoli-identiteettiin perustuva syrjivä vaikutus. Hallinto-oikeuden mukaan juridisen sukupuolen muutosta ei huomioitu asevelvollisuuden näkökulmasta. Tapauksessa pohdittiin myös, millä tavoin lainsäädäntö ottaa huomioon sukupuolen korjanneiden henkilöiden asevelvollisuusaseman ja heidän kohtelunsa juridisen sukupuolen nojalla. Tapaus palautettiin uudelleen käsiteltäväksi Puolustusvoimien aluetoimistolle. Päätöksessä äänestettiin ja se on lainvoimainen. (Itä-Suomen HAO 2488/2023.)

Lainopillisessa tutkimuksessa pääpaino on oikeuden ja säädösten systemaattinen tulkinta ja soveltaminen (Aarnio 2011, 1). Oikeudellisessa ratkaisussa oikeuslähteinä toimivat sitovat oikeuslähteet, sallitut oikeuslähteet sekä luonteeltaan vapaammin sovellettavat oikeuslähteet. Sitovia oikeuslähteitä ovat lainsäädäntö, oikeuskäytäntö ja kansainväliset sopimukset. Sallittuja oikeuslähteitä ovat oikeuskirjallisuus ja viranomaisten ohjeet. Luonteeltaan vapaammin sovellettavia oikeuslähteitä ovat oikeusperiaatteet sekä oikeudelliset argumentit. (Tolonen 2010.) Tapauk-

set, joissa kotimainen lainsäädäntö tai oikeuskäytäntö ei anna suoraa vastausta käsiteltävään ongelmaan, voidaan käyttää oikeusvertailua yhtenä oikeudellisen ratkaisutoiminnan menetelmänä (Husa 2013, 36).

Normihierarkia on yksi lainopillisen tulkinnan väline. Hierarkiassa korkeimmalla ovat perustuslaki sekä ihmisoikeussopimukset, joihin kuuluu esimerkiksi syrjimättömyyden edellytys. Kansalliset lait ovat alemmalla tasolla, joihin kuuluvat esimerkiksi asevelvollisuuslaki. Kahden eri tason välistä jännitettä tulee analysoida, millä tavoin eri säädösten yhteensovittaminen vaikuttaa yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin. (Aarnio 2011, 68–69.) Lakia tulkittaessa hyödynnetään erilaisia tulkintateorioita ja menetelmiä. Näitä ovat kielellinen tulkinta, jossa seurataan tarkkaan lain sanamuotoa, systeeminen tulkinta, jossa huomioidaan lainsäädännön kokonaisuus ja oikeusjärjestelmän logiikka, tavoitteellinen tulkinta, jossa huomioidaan lain tarkoitus tai päämäärä sekä historiallinen tulkinta, jossa otetaan huomioon lain valmistelutyöt ja niiden historialliset kontekstit. (Aarnio 1989, 47–50.) Oikeudellista tekstiä analysoidessa tulee kiinnittää huomiota tapauksen faktoihin sekä käytettyihin ja sovellettuihin normeihin. (Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, 20–21).

Määttä ja Pason (2019) mukaan oikeudellisissa päätöksissä perustelut ovat merkityksellisiä. Oikeudellinen päätöksenteko luokitellaan eri vaiheisiin, joita ovat oikeudellisen ongelman tunnistus, relevanttien oikeusnormien määrittäminen, normien soveltaminen konkreettiseen tapaukseen sekä viimeisenä johtopäätökset ja perustelut. (Määttä & Paso 2019, 5–7.) Lainsäädännön ja hallinnollisten päätösten seurauksena syntyvät vaikutukset ovat myös huomioitava. Päätösten ennakoitavuudessa korostuu vaikutukset kohdehenkilöiden tai -ryhmien osalta sekä lisäksi taloudelliset, sosiaaliset ja oikeudelliset vaikutukset (Hellsten 2016, 60.)

Tässä tapauksessa tarkastellaan ristiriitaa, joka sijoittuu voimassa olevan lainsäädännön ja perusoikeuksien välille. Tarkastelun aiheena on, miten sukupuolen korjaaminen vaikuttaa asevelvollisuu-teen ja miten siihen liittyviä velvoitteita pystytään tulkitsemaan voimassa olevan lainsäädännön nojalla. Vaikka Puolustusvoimien päätös perustuikin lainsäädäntöön, tapauksessa tulkinnanvaraa jätti perusoikeuden ja niiden oikeudellinen tulkinta. Ratkaisussa hallinto-oikeus on perustellut ratkaisuaan pääasiassa sitovilla oikeuslähteillä, kuten tasa-arvolaille sekä sukupuolen vahvistamisen lailla. Sitovissa oikeuslähteissä sanamuotoa on pyritty seuraamaan tarkasti, jolloin ensisijaisesti on

käytetty kielellistä tulkintaa. Lisäksi hallinto-oikeus on pohtinut tapausta sovellettavan lainsäädännön näkökulmasta, joita olivat tapauksessa Maavoimien esikunnan ja Pääesikunnan oikeudellisen osaston antamat ohjeet.

Aarnion (2011) näkemyksen mukaan hallinto-oikeus on miettinyt oikeusperiaatteita, jotka mahdollistavat lain soveltamisen poikkeustilanteessa. Systemaattisen tulkinnan näkökulmasta tapaus pistää pohtimaan, onko voimassa olevassa lainsäädännössä tulkinnanvaraa, jolla pystyttäisiin huomiomaan perustuslain mukainen yhdenvertaisuus paremmin. Oikeudenmukaisuus ja läpinäkyvyys ratkaisussa on merkittävässä osassa ja tarkasteltava onkin, miten selkeästi oikeudellinen ongelma on esitetty ja onko käytetyt ratkaisumenetelmät olleet johdonmukaisia ja perusteltuja. Ratkaisu on kaiken kaikkiaan loogisesti perusteltu sekä sen vaikutukset on huomioitu. Koska vastaavaa aikaisempaa oikeustapausta ei löydy Suomesta, hallinto-oikeus olisi voinut lisäksi hyödyntää oikeusvertailua ja käyttää esimerkkinä muiden maiden oikeusjärjestelmien vastaavia tapauksia.

Tapauksen ratkaisun aikaan lakiuudistus oli jo astunut voimaan. Mikäli oikeuden päätöstä tarkasteltaisiin siitä näkökulmasta, että uudistus ei olisi vielä astunut voimaan, ratkaisu olisi voinut olla toinen. Aikaisemmin laki vaati, että vahvistaakseen sukupuolen, henkilön tuli olla lisääntymiskyvytön. Tässä tapauksessa lisääntymiskyvyttömyys olisi voinut johtaa siihen, että sukupuolta ei olisi ollut mahdollista vahvistaa eikä näin ollen asevelvollisuutta olisi voitu lakkauttaa. Aikaisemmin laki edellytti psykiatrisia ja lääketieteellisiä arviointeja sukupuolen vahvistamiseksi, jolloin prosessi olisi voinut viivästyttää tai jopa estää valittajan sukupuolen vahvistamisen. Mikäli näin olisi ollut, tämä olisi vaikuttanut hänen asemaansa asevelvollisena ja hallinto-oikeuden ratkaisu olisi voinut olla toinen. Lakiuudistus vaikuttaa myös siihen, millä tavoin perustuslakia sekä tasa-arvolakia sovelletaan käytäntöön. Vaikka näiden lakien periaatteet pysyvätkin samana, niiden tulkinta olisi voinut olla erilaista, mikäli lakiuudistusta ei olisi tapahtunut ja näin ollen oikeuden ratkaisu olisi ollut erilainen.

7 Tutkimustulokset

Laki sukupuolen vahvistamisesta säädettiin ja uudistettiin sillä tarve lakiuudistukselle, oli erityisesti ihmisoikeuksien ja itsemääräämisoikeuksien näkökulmasta. Useiden kansainvälisten ihmisoikeusjärjestöjen ja -elimien suosituksen translain uudistuksesta perustuivat siihen, että laki vastaisi paremmin ihmisoikeusnormeja ja -standardeja (Laki sukupuolen vahvistamisesta etenee eduskunnan käsittelyyn 2022). Uudistuksen myötä laki olisi selkeämpi ja yhdenvertaisempi, joka parantaisi

transihmisten oikeusturvaa ja vähentäisi heidän kohtaamaa syrjintää (Alaikäisten sukupuolen juridinen vahvistaminen 2024).

Lakiuudistus oli osa pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelmaa. Hallituksen esityksessä (189/2022) lakiuudistuksen tavoitteiksi oli asetettu henkilön henkilökohtaisen koskemattomuuden ja yksityiselämän oikeuden vahvistaminen poistamalla lisääntymiskyvyttömyys vaatimus, jotta sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen olisi mahdollista. Lisäksi uudistuksella haettiin nopeutta, läpinäkyvyyttä sekä saavutettavuutta. Hakumenettelyssä on tarkoitus varmistaa, että hakemus on tehty tietoon perustuen ja harkiten. Yksityisyyden suojan vahvistamiseen pyrittiin sillä, että vanhemmuus on mahdollista muuttaa väestötietojärjestelmään vastaamaan vahvistetun sukupuolen mukaista nimikettä eikä tässä yhteydessä lapsen oikeudellinen asemaan tule muutoksia. (HE 189/2022.)

Uuden lain myötä voimme todeta, että uudistus on ollut merkittävä askel kohti tasa-arvoisempaa ja itsemääräämisoikeuden huomioivampaa yhteiskuntaa ja lainsäädäntöä. Uudistetun lain myötä sukupuoli voidaan vahvistaa henkilön omalla ilmoituksella eikä lääketieteellisiä toimenpiteitä tai psykiatrisia arvioida vaadita (Kysymyksiä ja vastauksia sukupuolen vahvistamista koskevasta laista n.d). Tämä muutos vähentää sukupuolivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää ja parantaa heidän oikeusturvaansa. Uudistuksen myötä sukupuolen vahvistamisprosessi hakemusten osalta selkeytyi ja nopeutui, sillä digi- ja väestötietoviraston tulee käsitellä hakemukset ja hakijan vahvistettava hakemus kirjallisesti 30 vuorokauden sisään hakemuksen vireille tulosta. Suomen maine ihmisoikeuksien edistäjänä kohenee myös uudistuksen myötä, sillä uusi laki vastaa paremmin kansainvälisiin ihmisoikeusnormeja ja -standardeja. (Laki sukupuolen vahvistamisesta etenee eduskunnan käsitteilyyn 2022.)

Merkittävä muutos lakiuudistuksessa oli itsemääräämisoikeuden painotus sekä lain oleminen samassa linjassa kansainvälisten ihmisoikeusnormien kanssa. Suomi on uudistuksesta huolimatta edelleen ainoa Pohjoismaa, jossa hallitus ei ole esittänyt ehdottoman täysi-ikäisyyden vaatimuksen poistoa sukupuolen juridiseen vahvistamiseen. Islannissa 15-vuotias ja Norjassa 16-vuotias on oikeutettu tekemään itsenäisesti hakemuksen sukupuolen juridisesta vahvistamisesta (HE 189/2022).

Sukupuoli on mahdollista jaotella karkeasti kolmeen näkökulmaan, joita ovat juridinen, biologinen ja sosiaalinen. Juridisesta näkökulmasta sukupuoli tarkoittaa naista tai miestä. (Tasa-arvosanasto 2023.) Biologisesta näkökulmasta sukupuoli ei ole ainoastaan ulkoiset sukuelimet vaan myös kromosomit, geenit, epigeneettiset vaikutteet sekä kehitysvaiheessa ilmenevät muut tekijät (Tasa-arvosanasto 2023; Blomqvist ym. 2020). Sosiaalisesta näkökulmasta sukupuoli on kokemus omasta sukupuolestaan (Gender and health n.d). Suomen kielessä biologinen sekä juridinen ja sosiaalinen sukupuoli terminä on haastavampaa erottaa toisistaan. Englannin kielessä tämä on helpompaa, sillä sana ”sex” viittaa juridiseen ja biologiseen ja ”gender” sosiaaliseen sukupuoleen (Sosiaalinen sukupuoli 2021).

8 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksessa peruspilareina toimivat eettisyys ja luotettavuus. Nämä varmistavat sen, että tutkimusprosessi on kestävä ja tulokset ovat luotettavia. Koko tutkimusprosessi ohjautuu näiden periaatteiden pohjalta ja näin ollen varmistaa sen, että tutkimus on tieteellinen ja sillä on yhteiskunnallista arvoa. (Vilkkä 2021.) Jyväskylän ammattikorkeakoulussa lähtökohtana toimii epäeettisen toiminnan ennaltaehkäisy sekä sen varhainen tunnistaminen ja asianmukainen puuttuminen. Jyväskylän ammattikorkeakoulun opinnäytetöissä noudatetaan voimassa olevia Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n ylläpitämiä ammattikorkeakoulujen eettisiä suosituksia liittyen opinnäytetöihin. (Jyväskylän ammattikorkeakoulu n.d.)

Eettiset periaatteet huomioidaan tutkimuksessa aiheen valinnasta tutkimustulosten raportointiin asti (Vilkkä 2021). Tutkimusetiikka liittyy aineiston hankintaan, sen käyttöön ja säilytykseen, tutkimuskohteisiin, tutkimusyhteisöön sekä yhteiskuntaan (Kuula 2015). On huomioitava tutkimuskohdeiden oikeuksien kunnioitus, vahingon välttäminen sekä tietojen asianmukainen käsittely. Tutkimuksen avulla tulee pyrkiä edistämään tietoa ja välttämään haitallisia vaikutuksia. Eettisyyden ja luotettavuuden varmistamiseksi tiedonkeruussa, analysoinnissa ja raportissa tulee olla rehellinen. Plagiointi, tulosten manipulointi sekä tietojen vääristely katsotaan vakaviksi tutkimuseettisiksi rikkomuksiksi. (Vilkkä 2021.)

Lakiuudistusta tutkittaessa eettisestä näkökulmasta on huomioitava työn yhteiskunnalliset vaikutukset sekä se, että tutkimus perustuu tarkkoihin ja asianmukaisiin menetelmiin. Erityisen tärkeää

on myös se, että tukija on puolueeton eikä hänellä ole sidonnaisuutta poliittisiin toimijoihin tai intressiryhmiin. (TENK 2023.) Lakiuudistusta tutkittaessa tulee huomioida oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon periaatteet. Tutkimus ei saa edistää syrjivää käytäntöä eikä jättää huomioimatta vähemmistöryhmien näkökulmia. (Valtioneuvosto 2022).

Yksi keskeinen arviointikriteeri laadullisissa ja määrällisissä tutkimuksissa on tutkimuksen luotettavuus. Tutkijan tulee varmistaa tutkimuksen oikeellisuus ja pysyvyys. Luotettavuuteen vaikutetaan selkeällä ja johdonmukaisella tutkimusprosessilla, käytetyn aineiston pitää vastata tutkimuskysymyksiin sekä tutkijan on oltava kriittinen omaa tutkimustaan kohtaan ja tunnistaa mahdolliset virhelähteet ja niiden vaikutukset lopputulokseen. (Vilka 2021.) Tämän tutkimuksen tekemiseen ei ole liittynyt poliittisia toimijoita tai intressejä sekä tutkimus on toteutettu puolueettomasti.

Salassapitokysymykset ovat harvinaisia oikeusdogmaattisessa tutkimuksessa, sillä tutkimuksen lähdeaineistona toimii julkiset oikeuslähteet. Mikäli tutkimus vaatisi ei-julkisia oikeudellisia asiakirjoja, tulisi noudattaa asiaankuuluvaa salassapitosäännöstä. (Vilka 2021.) Oikeudellisten asiakirjojen ja luottamuksellisen tiedon käsittelyssä tarvitaan erityislupa aineistoon, mikäli ne ovat ei-julkisia (Kuula 2015). Tutkimusetiikan ja tietosuojaan huomioimen, on hyvän tavan mukaista, vaikka se ei olekaan tämän tutkimusmenetelmän keskiössä (Vilka 2021).

Opinnäytetyöni on eettisesti kestävä, sillä en ole aiheeseen nähden esteellinen. Olen perehtynyt opinnäytetyöni aiheeseen, tutustunut tutkimuseettisiin ohjeistuksiin, viitannut lähteisiin ohjeistusten mukaisesti enkä ole harrastanut plagiointia. Käyttämäni lähteet ovat luotettavia, ajantasaisia sekä relevantteja. Tutkimuksen taustat, tiedot sekä tulokset on esitetty rehellisesti. Tiedot perustuvat tutkittuun tietoon sekä ne ovat ajankohtaisia. ChatGPT:n hyödyntäminen on ollut ohjeiden mukaista. Tekoälyn tuottamaa tekstiä ei ole kopioitu suoraan sekä tekoälyn ehdottamat lähteet on tarkistettu sekä niiden pohjalta tuotu tieto etsitty alkuperäisestä lähteestä. Opinnäytetyössäni ei ole käsitelty henkilötietoja eikä sillä ole ollut yhteistyökumppaneita, joten henkilötietosuoja ei ole aiheen huomioida eikä se ei ole omiaan aiheuttamaan vahinkoa toisille tai kolmansille osapuolille. Opinnäytetyöni eettisyyden arvioinnissa olen hyödyntänyt Arenen (2020) opinnäytetyön eettisten ohjeiden opiskelijan muistilistaa.

9 Pohdinta

Tutkimuksen tavoitteena oli määrittää, minkä vuoksi laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta oli tarpeellista ja ajankohtaista uudistaa. Määrittäminen oli tarkoitus kirjoittaa sellaiseen muotoon, että henkilö, jolla ei ole aikaisempaa juridista osaamista, ymmärtäisi lakiuudistuksen tuomat muutokset sekä vaikutukset. Toisena tavoitteenani oli oma ammatillinen kehittyminen. Koen, että olen saavuttanut tässä opinnäytetyössä jokaisen tavoitteen, jonka olen alussa asettanut.

Tutkimuskysymyksinä opinnäytetyössä toimivat ”Minkä vuoksi laki sukupuolen vahvistamisesta uudistettiin?”, ”Mitä muutoksia uudistuksen myötä lakiin on tullut?” sekä ”Miten määritellään termi sukupuoli eri näkökulmista?”. Tutkimus antoi vastaukset esitettyihin kysymyksiin niin kattavasti, kuin se vain oli saatavilla olevan aineiston pohjalta ja aiheen rajauksen näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia Suomen laista, oikeuskirjallisuudesta, tutkimuskirjallisuudesta, oikeuden ratkaisusta, hallituksen esityksestä sekä ajankohtaisista artikkeleista. Tutkimuskysymyksiin oli mahdollista tuoda myös perspektiiviä oikeustapauksen myötä, joka on opinnäytetyötä tehdessä ollut ainoa oikeustapaus Suomessa liittyen kyseiseen lakiin.

Perehdyin aineistoon tarkasti sekä tein kriittistä analysointia niin lähteiden kuin aineiston sisällönkin osalta. Vaikka analyysi onkin kattava, ei se ole liian pitkä. Uskon, että tähän vaikuttaa aiheen tarkka rajaaminen sekä osasyynä se, että Suomessa on opinnäytetyötä tehdessä ollut ainoastaan yksi oikeuden ratkaisu kyseisen lain nojalla. Opinnäytetyö on rakennettu johdonmukaisesti ja se sisältää kaikki vaadittavat asiat ja osiot. Analyysi on kirjoitettu selkeästi, kieliopillisesti korrektisti, huomioiden myös heidät, joilla ei ole aikaisempaa juridista osaamista. Tätä opinnäytetyötä tehdessä sekä lakiuudistusta tutkiessa oma ammatillinen osaamiseni kasvoi sekä kriittinen ajattelu kehittyi.

Tutkimuksen aiheeksi valikoitui laki sukupuolen vahvistamisesta, sillä se oli vastikään kokenut lakiuudistuksen, se on ajankohtainen ja tuore sekä aihe kiinnosti minua itseäni. Koska aiheeseen liittyen aineistoa oli rajallisesti ja osittain haastavaa löytää, olisi toisen lain valinta voinut poistaa nämä haasteet. Koen kuitenkin, että aiheen tutkimisen mielekkäys oli itselleni tärkeämpää kuin sen helppous. Uskon, että juuri tämän vuoksi opinnäytetyöstä tuli juuri sellainen kuin halusin sekä se täytti asetetut tavoitteet ja vaatimukset. Opinnäytetyön lopputulos vastaa myös tavoittelemani arvosanaa.

Toimin koko prosessin ajan tavoitteellisesti sekä pysyin aikataulussa, noudatin eettisyyttä ja luotettavuutta sekä huomioin nämä asiat jokaisessa prosessin osa-alueessa. Jatkossa olisi mielenkiintoista seurata minkälaisella volyyymillä oikeustapauksia tulee kyseiseen lakiin liittyen tai tuleeko niitä ollenkaan. Jatkokehitysideana voisi toimia tutkimus, jossa vertaillaan pohjoismaissa olevia oikeustapauksia liittyen vastaavaan lakiin eri maissa.

Johtopäätökset

Lakiuudistus asettaa yhteiskunnan uuteen tilanteeseen, jossa vaaditaan avoimuutta, joustavuutta sekä hyväksyntää. Se haastaa perinteiset käsitykset sukupuolesta ja antaa mahdollisuuden tunnistaa paremmin sukupuoli-identiteettien moninaisuutta. Lakiuudistuksen muutokset tulevat näkymään esimerkiksi terveydenhuollossa sekä henkilötietojen hallinnoinnissa. Lääketieteellisten selvitysten ja diagnoosien poistaminen tulee vähentämään transihmisten kohtaamia esteitä terveydenhuollossa sekä samalla heidän oikeusturvansa paranee. Näiden vaatimusten poistaminen on myös linjassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan kanssa. Tämä artikla määrittää, että jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä (Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999, 8 artikla). Lääketieteellisten vaatimusten poistaminen vähentää tarpeetonta puuttumista henkilön yksityiselämään.

Uudistuksen myötä sukupuolivähemmistöt tulevat paremmin huomioiduksi ja yksilön näkökulmasta ihmisoikeuksia vahvistetaan lisäämällä itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuutta ilmaista itseään ja omaa sukupuoltaan. Nämä uudistukset ovat paremmin linjassa perustuslain 7§ kanssa, jossa määritetään, että jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (PL 1999, 7§). Uudistuksen myötä laki on nyt myös linjassa yhdenvertaisuuslain 1§:n kanssa, jonka tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää sekä tehostaa syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvaa (YVL 1325/2014, 1§). Voidaankin olettaa, että uudistuksen myötä sukupuolivähemmistöön kuuluvien psyykinen hyvinvointi kohenee sekä syrjiväksi mielletty käytös heitä kohtaan vähenee.

Lakiuudistus tällaisenaan ei kuitenkaan ole ratkaisu maailmalla vallitsevaan sukupuolivähemmistöjen syrjintään ja eriarvoiseen kohteluun. Vaikka lakiuudistus antaakin vahvemmat oikeudet sukupuolivähemmistöille, tarvitaan syrjinnän poistaminen pitkäjänteistä työtä ja rakenteiden uudistamista yhteiskunnassa. Uudistus on osa laajaa yhteiskunnallista prosessia, jossa tarpeen on

asenteiden ja kulttuuristen normien muutos. Täysi vaikutus on mahdollista saavuttaa vasta sitten, kun yhteiskunta on valmis sukupuolivähemmistöjen kunnioitukseen ja tunnistukseen.

Lähteet

Aarnio, A. 2011. Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Unigrafia Oy Yliopistopaino.

Aarnio, A. 1989. Laintulkinnan teoria: yleisen oikeustieteen oppikirja. Juva: WSOY.

Alaikäisten sukupuolen juridinen vahvistaminen. 2024. Setä. Viitattu 7.9.2024. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/alaikaiset/>

Apulaisoikeusasiamies vaatii translain pikaista muuttamista – lainsäädännön nykytila on vastoin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja. 2018. Yle. Viitattu 9.11.2024. <https://yle.fi/a/3-10494811>

Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Viitattu 22.9.2024. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>

Bhat, P. 2020. Idea and Methods of Legal Research. Viitattu 9.11.2024. <https://academic.oup.com/book/41749>

Blomqvist, L., Grönroos, M., Korpela, M., Torvinen, S. & Alanko, K. 2020. Mitä jokaisen psykologin tulisi tietää asiakkaan sensitiivisestä kohtaamisesta? Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuden työryhmä. Psykologiliitto. Viitattu 6.9.2024. <https://www.psyli.fi/wp-content/uploads/2020/09/Seksuaalisen-suuntautumisen-ja-sukupuolen-moninaisuus-2020-sivut-u.pdf>

Euroopan ihmisoikeussopimus. 63/1999. Finlex. Viitattu 9.11.2024. <https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063#idm46111189666704>

Gender and health. N.d. World Health Organization. Viitattu 5.9.2024. https://www.who.int/health-topics/gender#tab=tab_1

Grünn, E. 2017. Sukupuolensa korjannut translain pakkosterilisaatiosta: ”Se on nyt viety minulta”. Viitattu 7.9.2024. <https://yle.fi/a/3-9698573>

HE 189/2022. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Finlex. Viitattu 22.9.2024. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2022/20220189>

Hellsten, J. 2016. Lain vaikutusten arviointi: Perusteet ja käytännöt. Helsinki: Edita.

Husa, J. 2013. Oikeusvertailu: teoria ja metodologia. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa. Ohjeita oikeustieteellisten kirjallisten töiden laatijoille. 2., uudistettu painos. Helsinki: Talentum.

Härmä, T. & Nasib, N. N.d. Kestävän kehityksen keskeiset käsitteet. Opetushallitus. Viitattu 24.10.2024. <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestavan-kehityksen-keskeiset-kasitteet>

Itä-Suomen HAO. 2488/2023. Tuomioistuinlaitos. Viitattu 16.9.2024. <https://oikeus.fi/hallintooikeudet/ita-suomenhallinto-oikeus/fi/index/hallinto-oikeudenfinlexratkaisut/ita-suomen-hao7.11.202324882023.html>

Jyväskylän ammattikorkeakoulu. N.d. Eettiset periaatteet. Viitattu 22.9.2024. [Jyväskylän ammattikorkeakoulun eettiset periaatteet 2024.pdf](https://www.jyu.fi/ammattikorkeakoulu/eettiset-periaatteet-2024.pdf)

Kestävän kehityksen globaali toimintaohjelma Agenda2030. N.d. Suomen kestävän kehityksen toimikunta. Viitattu 24.10.2024. <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>

Komonen, A. 2020. Biologinen sukupuoli. Tieteessä tapahtuu. Viitattu 6.9.2024. <https://journal.fi/tt/article/view/89802/49063>

Kuula, A. 2015. Tutkimusetiikka: aineiston hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino. Viitattu 4.9.2024. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789517683104>

Kysymyksiä ja vastauksia sukupuolen vahvistamista koskevasta laista. N.d. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 9.11.2024. <https://stm.fi/sukupuolen-vahvistaminen>

Laajapuro, N. 2022. Lausunto hallituksen esityksestä laiksi sukupuolen vahvistamisesta ja siihen liittyvien lakien muutoksesta. Viitattu 4.9.2024. https://www.amnesty.fi/uploads/2022/10/lausunto-ai-fi-94_2022-lav-laki-sukupuolen-vahvistamisesta-1.pdf

Laki sukupuolen vahvistamisesta. 295/2023. Finlex. Viitattu 7.9.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230295>

Laki sukupuolen vahvistamisesta etenee eduskunnan käsittelyyn. 2022. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 9.11.2024. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/laki-sukupuolen-vahvistamisesta-etenee-eduskunnan-kasittelyyn>

Laki transeksuaalin sukupuoleen vahvistamisesta. 563/2002. Finlex. Viitattu 7.9.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020563>

Marttinen, V. 2021. Translain uudistusta ajava kansalaisaloite etenee tällä viikolla eduskuntaan – mistä uudistuksessa on kysymys ja mikä prosessissa hiertää? Viitattu 9.11.2024. <https://yle.fi/a/3-12179704>

Määttä, T. & Paso, M. 2019. Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta.

Niinistö, M., Kangasvieri, F. & Björkstén, T. 2020. Tästä voi joku loukkaantua. Viitattu 5.9.2024. <https://yle.fi/a/3-11570381>

Piirainen, E. 2022. Translain muutos vei hallitukselta melkein kolme vuotta, mutta tänään se siirtyi eduskuntaan – lue tästä lain kolme tärkeintä yksityiskohtaa. Yle. Viitattu 9.11.2024. <https://yle.fi/a/74-20000277>

PL 731/1999. Suomen perustuslaki. Finlex. Viitattu 9.11.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Puusa, A. & Juuti, P. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus. Viitattu 22.9.2024. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523456167>

Ristkari, M., Suni, N. & Tyni, V. 2018. Sukupuolena ihminen. Helsinki: Tammi. Viitattu 6.9.2024. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520402631>

Saha, M-T. 2022. Klinefelter-oireyhtymä (47XXY-mies). Lääkärikirja Duodecim. Viitattu 6.9.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00844>

Santalahti, T. 2023. Sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisen identiteetin muodostuminen. Terveyskirjasto. Viitattu 26.9.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01304>

Smith, J. 2015. What is Legal Doctrine? On the Aims and Methods of Legal-dogmatic Research. Viitattu 9.11.2024. [Microsoft Word - WP MEPLI Legal doctrine 2015.docx](#)

Sosiaalinen sukupuoli. 2021. Tieteen termipankki. Viitattu 7.9.2024. https://tieteentermipankki.fi/wiki/lhmistieteet:sosiaalinen_sukupuoli

Sukupuolen juridinen vahvistaminen. 2023. Seta. Viitattu 4.9.2024. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2021. Sukupuolen moninaisuuden sanasto. Viitattu 6.9.2024. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sanasto/>

Sukupuolen vahvistaminen. N.d. Digi- ja väestötietovirasto. Viitattu 4.9.2024. <https://dvv.fi/sukupuolen-vahvistaminen>

Sukupuoli-identiteetin erilaiset ilmentymät. N.d. Lääkäriliitto. Viitattu 5.9.2024. <https://www.laakariliitto.fi/laakaran-etiikka/hoidon-erityiskysymyksiä/sukupuoli-identiteetin-erilaiset-ilmentymät/>

Tasa-arvolaki 609/1986. Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Finlex. Viitattu 9.11.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Tasa-arvosanasto. 2023. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 6.9.2024. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Tolonen, H. 2010. Oikeuslähdeoppi. Helsinki: WSOY.

Trans- ja ihmisoikeusjärjestöt: Translaki on ihmisoikeuskysymys, ei omantunnon asia. 2023. Setä. Viitattu 9.11.2024. <https://seta.fi/2023/01/24/trans-ja-ihmisoikeusjarjestot-translaki-on-ihmisoikeuskysymys-ei-omantunnon-asia/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5., uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Viitattu 4.9.2024. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf

Valtioneuvosto. 2022. Lainvalmistelun vaikutusarvioinnin ohje. Viitattu 4.9.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164423/VN_2022_66.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Vilka, H. 2021. Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin. Jyväskylä: PS-kustannus. Viitattu 4.9.2024. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523701236>

Virolainen, J. & Martikainen, P. 2010. Tuomion perustelevminen. Helsinki: Talentum.

YVL 1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki. Finlex. Viitattu 9.11.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325#L3P8>